Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0825U003696

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 09-09-2025

Статус: Запланована

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Лазарєв Денис Олександрович
2. Denys O. Lazariev

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCHID ID: 0000-0002-8663-747X

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 091

Назва наукової спеціальності: Біологія

Галузь / галузі знань: біологія

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: 091 Біологія

Дата захисту: 28-10-2025

Спеціальність за освітою: 091 Біологія

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Сектор науки: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 10845

Повне найменування юридичної особи: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05416975

Місцезнаходження: вул. Богдана Хмельницького, буд. 15, Київ, 01054, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Академічний

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05416975

Місцезнаходження: вул. Богдана Хмельницького, буд. 15, Київ, 01054, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Академічний

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 34.33.27, 34.33.37, 34.35.01, 34.41, 34.35.

Тема дисертації:

1. Види-інтродуценти ссавців у річкових басейнах Лівобережної України: морфологічна мінливість та хорологічний аналіз

2. Introduced mammal species in the river basins of Left-Bank Ukraine: morphological variability and chorological analysis

Реферат:

1. Дослідження базується на матеріалах, зібраних автором у результаті аналізу відкритих джерел, літературних джерел, мисливської статистики та зоологічних колекцій. Було досліджено краніологічні зразки Ondatra zibethicus (162 зразки), Neogale vison (29 зразків), Nyctereutes procyonoides (62 зразки) із застосуванням методів лінійної та геометричної морфометрії. Краніологічний аналіз здійснювався із застосуванням програмного забезпечення Microsoft Excel, MorphoJ 1.07a та PAST 4.09. На основі зібраного

матеріалу проведено аналіз географічної мінливості морфологічних ознак. Дані щодо вибірок з України порівнювалися з матеріалами з інших регіонів, зокрема для Nyctereutes procyonoides — з території природного поширення виду. Аналіз поширення Myocastor coypus засвідчив пристосування цього виду до умов України, що зумовлено потеплінням клімату та м'якими зимами. Водночас поширення виду обмежується впливом кліматичних градієнтів: найменше реєстрацій або їхня відсутність фіксується у регіонах з низькими зимовими температурами, малим рівнем опадів або високими літніми температурами. Важливим чинником поширення виду є антропогенний вплив, зокрема підгодівля та створення штучних укриттів. Проте у сприятливих умовах можуть формуватися і стабільні природні популяції, незалежні від опіки людини. Щодо Ondatra zibethicus встановлено, що після інтенсивного поширення у 1950–1980-х роках та піку чисельності у 1990–2010-х рр., нині відзначається стабілізація та спад чисельності в ряді регіонів Лівобережної України. Зокрема, критичне зниження чисельності спостерігається у степовій та лісостеповій зоні, а також у водоймах зі змінним гідрологічним режимом. На території південних регіонів популяції O. zibethicus залишаються малочисельними через посушливий клімат, особливо на фоні потепління протягом останніх десятиліть. У заплавах Дніпра зберігаються стабільні угруповання. Neogale vison демонструє тісний зв'язок ареалу з річковими системами і місцями колишнього кліткового розведення. Сучасне поширення виду ймовірно охоплює всю територію дослідженого регіону. Експансія триває, проте не має таких темпів, як у Ondatra zibethicus. Поява Neogale vison супроводжується з витісненням аборигенного виду – Mustela lutreola. З огляду на це, очікується подальше пристосування N. vison до місцевих умов та опанування цими тваринами нових територій зі збільшенням популяції. Особливості поширення Nyctereutes procyonoides пов'язані з природною зональністю. Більша щільність популяції відзначена на території північних областей. Менша щільність популяцій цього виду — у південних областях. Знахідки цього виду часто пов'язані з селітебними ландшафтами. Вид уникає гірських регіонів, кількість реєстрацій цих тварин в Криму вкрай низька. На основі краніологічного аналізу встановлено морфологічну мінливість популяцій досліджених видів в межах Лівобережної України. Досліджено мінливість O. zibethicus, N. vison та N. procyonoides. Виявлено регіональні відмінності морфології черепа, що імовірно пов'язанні з природними умовами біотопів та кліматичними факторами. У O. zibethicus, зокрема, встановлено менші розміри тварин в межах помірного поясу з вищими середньорічними температурами та менші розміри тварин у бореальному поясі з нижчими середньорічними температурами. У N. procyonoides виявлено тенденцію до збільшення розмірів черепа у південних популяціях, ймовірно як реакцію на сприятливі кліматичні умови та доступність кормової бази, порівняно з територіє природного поширення виду та північними районами Лівобережної України. Морфологічні дослідження засвідчили наявність перших ознак змін розмірів та форми черепа. Виявлені відмінності, здебільшого мають функціональне значення, пов'язане з харчовою спеціалізацією, руховою активністю, терморегуляцією. Результати дослідження свідчать про натуралізацію інтродукованих видів, формування певних локальних морфологічних характеристик і сталість їхнього існування у нових екосистемах.

2. The research is based on materials collected by the author through the analysis of open sources, literature, hunting statistics, and zoological collections. Craniological samples of Ondatra zibethicus (162 specimens), Neogale vison (29 specimens), and Nyctereutes procyonoides (62 specimens) were studied using methods of linear and geometric morphometrics. Craniological analysis was performed with the use of Microsoft Excel, MorphoJ 1.07a, and PAST 4.09 software. Based on the collected material, an analysis of the geographical variability of morphological traits was conducted. Data from samples collected in Ukraine were compared with materials from other regions, particularly for Nyctereutes procyonoides — with specimens from the species' natural range. The analysis of the distribution of Myocastor coypus confirmed this species' adaptation to the conditions of Ukraine, which is driven by climate warming and mild winters. At the same time, the spread of the species is constrained by climatic gradients: the lowest number of records or their absence is observed in regions with low winter temperatures, low precipitation, or high summer temperatures. An important factor in the distribution of this species is anthropogenic influence, particularly supplementary feeding and the creation of artificial shelters. However, under favorable conditions, stable natural populations can also form, independent of human care. For

Ondatra zibethicus, it was established that after intensive expansion in the 1950s–1980s and a peak in abundance in the 1990s–2010s, a stabilization and decline in numbers is currently observed in several regions of Left-Bank Ukraine. In particular, a critical decrease in abundance is recorded in the steppe and forest-steppe zones, as well as in water bodies with unstable hydrological regimes. In the southern regions, O. zibethicus populations remain small due to the arid climate, especially against the background of recent decades of warming. Stable groups persist in the Dnipro floodplains. Neogale vison shows a strong association of its range with river systems and sites of former cage-breeding farms. Its current distribution likely covers the entire study region. Expansion continues, but not at the same rate as in Ondatra zibethicus. The appearance of Neogale vison is accompanied by the displacement of the native species Mustela lutreola. In this regard, further adaptation of N. vison to local conditions and the colonization of new territories with population growth is expected. The distribution of Nyctereutes procyonoides is associated with natural zonation. Higher population densities are noted in the northern regions, while lower densities are recorded in the southern regions. Records of this species are often linked to residential landscapes. The species avoids mountainous regions, and the number of records in Crimea is extremely low. Based on craniological analysis, morphological variability of populations of the studied species within Left-Bank Ukraine was identified. Variability was examined in O. zibethicus, N. vison, and N. procyonoides. Regional differences in skull morphology were revealed, likely associated with natural habitat conditions and climatic factors. In O. zibethicus, in particular, smaller body sizes were found in the temperate zone with higher average annual temperatures, as well as in the boreal zone with lower average annual temperatures. In N. procyonoides, a trend toward larger skull sizes in southern populations was detected, likely as a response to favorable climatic conditions and food availability, compared to the species' natural range and the northern parts of Left-Bank Ukraine. Morphological studies revealed the first signs of changes in skull size and shape. The detected differences are mainly of functional significance, related to dietary specialization, locomotor activity, and thermoregulation. The results of the study indicate the naturalization of introduced species, the development of certain local morphological characteristics, and the stability of their existence in new ecosystems.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Нове вирішення актуального наукового завдання

Публікації:

- 1.Лазарєв, Д. Чужорідні ссавці в екосистемах сходу України: історія дослідження та появи видів. Theriologia Ukrainica, 24: 216–228.
- 2. Lazariev, D. Alien mammal species in floodplain habitats of the Siversky Donets basin (Ukraine). Theriologia Ukrainica, 25: 15–33.
- 3. Лазарєв, Д., С. Філіпенко. Чужорідні види ссавців Зоологічного музею Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Вісник Львівського університету. Серія біологічна, 90: 61–69.
- 4. Lazariev, D., Z. Barkaszi. Craniological analysis of the muskrat (Ondatra zibethicus) from different river basins of Ukraine. Theriologia Ukrainica, 26: 71–86.
- 5. Лазарєв Д. Краніологічні особливості ондатнри (Ondatra) та її відмінності від роду Arvicola. Novitates Theriologticae, 16: 62–68.
- 6. Lazariev, D. Craniology of Neogale vison in areas of introduction: analysis of samples from Ukraine. Theriologia Ukrainica, 27: 36–47.

- 7. Zagorodniuk, I., D. Lazariev. Dynamics of distribution of introduced mammals in Ukraine and factors influencing them. Biosystems Diversity, 32 (4): 522–542. (Q3)
- 8. Лазарєв, Д., С. Литвиненко, В. Кизь, Є. Улюра, Г. Євтушенко. Фауна хижих родини Mustelidae на Полтавщині: історія та сучасний стан. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія, 56: 71–81.
- 9. Lazariev, D. Craniology of Nyctereutes procyonoides (Carnivora) based on materials from Ukraine. Theriologia Ukrainica, 28: 55–68.
- 10. Лазарєв, Д., І. Загороднюк, І. Ємельянов. Нутрія (Myocastor coypus) у водоймах України: формування диких популяцій та їх місце в гільдії коловодних гризунів-фітофагів. Гідробіологічний журнал, 61 (3): 41–62.
- 11. Лазарєв, Д., І. Загороднюк, З. Баркасі, А. Бокотей, І. Шидловський, О. Пономаренко. Інтродуковані в Україні гризуни і хижі в колекціях природничих музеїв. GEO&BIO, 27: 145–173.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Впровадження не планується

Зв'язок з науковими темами: 0121U100527

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Загороднюк Ігор Володимирович

2. Ihor V. Zahorodniuk

Кваліфікація: к.б.н., с.н.с., 03.00.08

Ідентифікатор ORCHID ID: 0000-0002-0523-133X

Додаткова інформація: Scopus Author ID: 6505592522

Повне найменування юридичної особи: Національний науково-природничий музей Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 19020229

Місцезнаходження: вул. Б. Хмельницького, буд. 15, Київ, 01601, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Академічний

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Волох Анатолій Михайлович

2. Anatoliy Volokh

Кваліфікація: д. б. н., професор, 03.00.08

Ідентифікатор ORCHID ID: 0000-0003-1291-921X

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Код за ЄДРПОУ: 00493698

Місцезнаходження: проспект Богдана Хмельницького, 18, Мелітополь, Мелітопольський р-н., 72312, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Мякушко Станіслав Анатолійович

2. Stanislav Myakushko

Кваліфікація: к. б. н., доц., 03.00.08

Ідентифікатор ORCHID ID: 0000-0003-1423-5049

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Код за ЄДРПОУ: 02070944

Місцезнаходження: вул. Володимирська, буд. 60, Київ, 01033, Україна

Форма власності:

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Сектор науки: Університетський

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Смаголь Віталій Миколайович

2. Vitalii M. Smahol

Кваліфікація: к. б. н., доц., 03.00.08

Ідентифікатор ORCHID ID: 0000-0001-5277-2422

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05416975

Місцезнаходження: вул. Богдана Хмельницького, буд. 15, Київ, 01054, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Академічний

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Атамась Наталія Сергіївна
2. Nataliia Atamas

Кваліфікація: к. б. н., н.с, 03.00.08

Ідентифікатор ORCHID ID: 0000-0002-1072-8826

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05416975

Місцезнаходження: вул. Богдана Хмельницького, буд. 15, Київ, 01054, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Академічний

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Кузьмін Юрій Ігорович
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Кузьмін Юрій Ігорович
Відповідальний за підготовку облікових документів	Н.В. Золотова-Гайдамака
Реєстратор	УкрІНТЕІ

Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності

Юрченко Тетяна Анатоліївна